

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 232.2: [93:159.953]

Воляннюк Ольга Ярославівна,
кандидат політичних наук,
науковий співробітник відділу дослідження
теоретичних та прикладних проблем національної пам'яті
Українського інституту національної пам'яті

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА ЗА ЗАКОНАМИ MEMORY STUDIES

Обґрунтовано потребу вивчення закономірностей розвитку суспільної пам'яті. Встановлено залежність політичного життя від процесів пригадування і забуття у суспільстві. Політичні зміни також позначаються на можливостях спільноти пам'ятати. Закони memory studies покликані виявити і узагальнити стійкі та об'єктивні зв'язки між цими процесами.

Ключові слова: суспільна пам'ять, політичне життя, студії пам'яті, закон, закономірність, тенденція.

Обосновано необходимость изучения закономерностей развития общественной памяти. Установлена зависимость политической жизни от процессов припоминания и забвения в обществе. Политические изменения также сказываются на возможностях сообщества помнить. Законы memory studies призваны выявить и обобщить устойчивые и объективные связи между этими процессами.

Ключевые слова: общественная память, политическая жизнь, студии памяти, закон, закономерность, тенденция.

The public memory laws are explained. Political life depends on remembering and forgetting in society. Political changes also affect the capability of the community to remember. The memory studies laws designed to identify and synthesize stable and objective relationship between these processes.

Keywords: public memory, political life, memory studies, law, tendency.

Політичне життя суспільства багатогранне та стосується кожного з нас. Зважаючи на всеосяжність, інклюзивність, універсальність політики, все більше фахівців різних галузей наук звертаються до проблематики політичного у тій чи іншій сфері людського буття. Політика задає напрямок, визначає характер, спрямовує хід розвитку, однак відкритим залишається питання про те, хто (чи що) визначає саму політику?

Сучасні memory studies (студії пам'яті) тяжіють до особистості та загального визнання у соціально-гуманітарному дослідницькому просторі. Однак їх статус досі залишається непевним. Базові складові-атрибути науки (самостійні предметне поле, набір категорій, методологічні основи) серед прихильників нового дослідницького напрямку викликають більше дискусій, аніж узгодженості. Особливої уваги потребують виявлені закони і закономірності пам'яті. Такі дійсно існують, доведенні і обґрунтовані дослідниками, але потребують подальшої систематизації та утвердження, як невід'ємної частини меморіальної парадигми. Закони і закономірності становлять зміст науки, дають змогу здійснювати прогнози щодо її розвитку, формулювати нові проблеми. Особливістю законів memory studies є те, що вони дозволяють виявляти повторюваність, послідовність і порядок у політичних відносинах і процесах, суттєво позначаються на політичному житті індивіда, груп та суспільства в цілому.

Вивчаючи відносно вузький сегмент суспільної пам'яті – меморіальні практики, – американський соціолог П.Коннертон у назві своїх праць сформулював ключові запитання

memory studies: «Як суспільства пам'ятають?» та «Як модерність забуває?» [6; 14]. Проектуючи дану проблематику на сферу політичного життя суспільства, конкретизуємо її наступні важливі аспекти:

Що саме спільноти людей та окремі індивіди пригадують, а що втрачають з загального обсягу соціально і політично значимої інформації?

У який спосіб реалізується передача і відтворення досвіду у політичному житті суспільства?

Чому лише окремі знання про минуле залишаються актуальними для публічного простору?

За яких умов у суспільно-політичному житті відбувається реабілітація чи «стирання» образів минулого?

З якою ціллю соціально-політичні суб'єкти актуалізують певні спогади?

До яких наслідків у суспільстві призводять процеси пригадування і забування?

Частково відповіді на ці запитання можна знайти у працях О. Антонюка, Дж. Боднара, І. Гирича, Я. Грицака, Ю. Зерній, С. Кайзер, С. Кара-Мурзи, Е. Маєра, Ж. Мінка, Л. Нагорної, П. Нора, Дж. Павічевіча, Ж. Скотта, Ш. Требста, О. Удода, М. Хальбакса, Ю. Шаповала, Г. Шумана та інших відомих зарубіжних і вітчизняних вчених, які й заклали основи сучасного розуміння законів memory studies.

Передусім окреслимо найширшу, з нашого погляду, категорію модерних студій пам'яті – феномен суспільної пам'яті, що найбільш повно корелює з предметом сучасної політичної науки, і відповідно її найширшою категорією – політичним життям суспільства. Суспільна пам'ять – це складний, багаторівневий процес, в ході якого суспільство в цілому, його окремі члени та соціальні групи зберігають, відтворюють, втрачають і відновлюють образи спільного минулого, значимі для подальшого соціально-політичного розвитку спільноти. Вона поєднує у собі пласти політичної, правової, культурної, економічної, етнічної, релігійної пам'ятей; офіційні та неофіційні, культурні та комунікативні, природні і штучні їх елементи; колективні та індивідуальні, масові і елітарні, актуальні і перспективні, історичні і живі спогади – і, в результаті таких складних нашарувань, проявляється в характері політичної свідомості суспільства, груповій та індивідуальній ідентичності, політичній поведінці громадян, у діяльності політико-владних інститутів. Суспільна пам'ять виступає інтегруючим фактором зв'язку соціально-політичних інститутів та процесів минулого, сьогодення і майбутнього. Це водночас творчий і насильний/мобілізований, консенсусний і конфліктний, стихійний і організований процес суспільного пригадування і забуття. Введення до категоріального апарату політичної науки дефініції «суспільна пам'ять» актуалізує проблематику політичної свідомості, а також розробку деякого дискурсивного поля, в рамках якого проводяться політологічні дослідження даного феномену. Такі політичні явища і процеси як політичний розвиток, динаміка і спадкоємність політичної системи, демократизація, політичні інтереси, політична традиція, політичний міф, політична соціалізація, політична культура, політичний досвід, ментальність, соціально-політична комунікація, політична поведінка, політична духовність та ін., також пов'язані з феноменом суспільної пам'яті.

Відмітимо, що вивчення закономірностей пам'яті має свої особливості і труднощі, пов'язані з незвичною природою мнемічних проявів, які належать до категорії суб'єктивних. Традиційно закони мисляться як такі, що існують об'єктивно, незалежно від свідомості людей, як вияв необхідних, суттєвих, внутрішніх взаємозв'язків між властивостями речей та різноманітними тенденціями розвитку. Однак пам'яті властива значна динамічність та ірраціональність, а тому закономірності її розвитку майже ніколи не визначаються однозначно. Закони memory studies – це здебільшого закони-тенденції, що оперують категоріями «можливість» і «дійсність». Пізнання закономірностей процесів пам'яті вимагає від дослідника вміння абстрагуватися від індивідуальних, несуттєвих ознак того чи іншого явища.

Погодимися з позицією авторів вітчизняного підручника «Філософія політики», котрі стверджують: всі закони науки — не що інше, як ідеалізації, які лише в силу об'єктивної спрямованості людського пізнання проектуються на довкілля, витлумачуючись як складові самої реальності. У такому розумінні не існує не тільки законів суспільного (у тому числі й політичного) руху, а й будь-яких інших законів взагалі, так само, як у навколишній реальності не існує, скажімо, понять. А от певні об'єктивні аналоги, які традиційно називають об'єктивними законами, тенденціями, закономірностями тощо, на основі яких і формулюються закони науки як певна ідеалізація, абстракція, існують в самій реальності, зокрема політичній [8, с. 336-337]. Ідеалістичні закони *memory studies* справедливо відображають суспільно-політичні реалії, визначають тенденції самого громадсько-політичного буття людей, а тому є необхідними інструментами теоретичної та практичної діяльності.

Закономірності розвитку суспільної пам'яті вивчалися в рамках багатьох наук (філософія, історія, психологія, політологія та ін.). Важливим є внесок американських вчених Г. Шумана та Ж. Скотта, які (завдяки конкретному соціологічному інструментарію, в рамках теорії колективної пам'яті поколінь) довели кілька важливих закономірностей пам'яті. Вихідним положенням даного вчення є наступне твердження: спогади про важливі політичні події і соціальні зміни структуровані за віком. Дослідники відзначають, що люди зазвичай не здатні пригадувати в якості важливих ті явища і процеси, що відбулися до початку їх життя. Автобіографічна пам'ять значно багатша та більш значуща для особистості. Більшість людей не пригадують і не визнають за важливі також і ті події, що відбулися пізніше за період їх первинного дорослішання. В той же час, юність і період ранньої молодості – головний період, коли у свідомості закріплюються важливі політичні спогади, характерні для даного покоління. Перші політичні та соціальні враження, які здобуває індивід, видаються найбільш значимими для формування його переконань. Зокрема йдеться про, так званий, «ефект кагорти» – характер покоління, сформований подіями, які відбулися у юнацькому віці, що справляють вирішальне значення на майбутнє його сучасників. Ця особливість дозволяє передбачити поведінку великих груп людей, їхні політичні установки та рішення. А найбільш значимим фактором, який впливає на історичну пам'ять, вчені називають освіту. За даними Г. Шумана і Ж. Скотта, більшість респондентів, які не змогли вказати певної історичної події чи соціально-політичної зміни, були неосвіченими [10].

Ці особливості суспільного пригадування і забуття варто також доповнити міркуваннями С. Кара-Мурзи. Російський дослідник зауважив, що передусім запам'ятовується те, що викликало враження, водночас інформація, не підкріплена «чуттєвою пам'яттю», швидко витісняється. Роль найрізноманітніших почуттів у запам'ятовуванні ретельно виважена. Тому сьогодні розроблено цілий ряд математичних моделей, які дозволяють конструювати виступи політиків, їх повідомлення, що цілеспрямовано закарбуються у довгострокову або короткострокову пам'ять, чи будуть корисними як нейтральне прикриття, що створює загальну правдоподібність [4, с. 240-241]. Тож коли та чи інша подія має емоційний супровід, у неї є більші шанси залишитися у пам'яті людей. З іншої сторони, коли спогад має значне емоційне підґрунтя, його легше корелювати ззовні.

Суспільна пам'ять – це не лише знання певних подій минулого, і не тільки враження про них, але й їх оцінка громадянами. Данні соціологічних опитувань свідчать про те, що у структурі змісту суспільної пам'яті змінам найбільше піддаються не знання історичних подій, а саме їх оцінки. При чому частіше за все предметом переосмислення постають відносно нещодавні події, живі очевидці яких становлять основу суспільства. Подібну закономірність засвідчують дослідження Інституту соціології НАН України, наведені у публікації І. Гирича та Ю. Шаповала. У липні 2005 р. (тоді, коли імпульс перемоги Помаранчевої революції в суспільній свідомості був відчутний) найвагомим здобутком

українського народу, який заслуговує на те, щоб бути предметом національної гордості, залишалася для громадян «Перемога у Великій Вітчизняній війні» (50%). За нею в порядку спадання вагомості йшли «Творчість великих українських поетів, письменників, композиторів та виконавців» (40%), «Досягнення українських спортсменів» (40%), «Помаранчева революція 2004 року» (32%), «Вершинні досягнення української народної творчості (думи, пісні, декоративно вжиткове мистецтво, народна архітектура тощо)» (29%), «Повоєнна відбудова господарства» (27%), «Проголошення незалежності України у 1991 році» (23%), «Історія українського козацтва, Запорозької Січі» (23%), «Боротьба українських правозахисників (П. Григоренко, Л. Лук'яненко, М. Руденко, В. Чорновіл) проти тоталітарного режиму» (18%). Дослідження, проведене лише через рік (серпень 2006р.), в основному підтвердило послідовність в ієрархії сприйняття українцями подій власного минулого. Єдиним суттєвим винятком стало те, що вже через рік драматично (від 32 до 15%) скоротилося число тих, хто вважав такою подією перемогу Помаранчевої революції [1, с. 27].

Досліджуючи регіональні особливості пам'яті українців, Я. Грицак обґрунтовує правило: що віддаленіша від нас та чи інша історична подія чи історична постать, то більше однозгідності щодо її оцінки спостерігається серед мешканців різних регіонів. Скажімо, більшість мешканців України визнає центральність Київської Русі для української історії і горда за своє козацьке минуле [2, с. 69]. В той же час відносно нещодавнього минулого у перехідному суспільстві ностальгійні суспільні настрої можуть поглиблюватися. Відтак розмиваються конкретні обриси минулого, втрачаються негативні і гіперболізуються його позитивні сторони, актуалізується необхідність лінійності розвитку, створюється ілюзія руху, видимість необхідної легітимності та ідентичності. Окремий науковий інтерес становить властивість суспільств одразу ж після трагічних, шоківих історичних подій (приміром, світових воєн, масових репресій) забувати, витіснити за межі свідомості, замовчувати їх сутність, «викреслювати з пам'яті», в надії повернутись до попереднього стабільного стану розвитку. Отже, громадяни схильні швидше змінювати своє ставлення до подій нещодавнього минулого, учасниками або очевидцями яких вони були, аніж до тих історичних процесів, яких вони не переживали.

Типовим для перехідних періодів розвитку є циклічний характер протікання проявів пам'яті у політичному житті суспільства. Політичний традиціоналізм змінюється конкуренцією інтерпретацій минулого, останній в свою чергу може перерости у конфлікт пам'ятей. Наступний цикл – варіативний, що передбачає розвиток до консенсусу пам'ятей або й демократичного полілогу у сфері інтерпретацій минулого. При цьому не виключена можливість повернення до традиціоналізму у політиці, або одночасне співіснування вище означених проявів суспільної пам'яті. Специфічні стани суспільної пам'яті (соціальна ностальгія, гіпертрофованій інтерес суспільства до минулого, суспільна амнезія) також часто змінюють один одного, в чому можна прослідкувати певну циклічність. В цій почерговій зміні проявляються загальні ритми динаміки суспільно-політичного життя, значимі довготривалі або короткі етапи життєдіяльності спільнот.

Цікаві закономірності розвитку суспільної пам'яті виявлено сучасними науковцями в пошуках відповіді на запитання: чому за певних обставин увага суспільства до історичного минулого часто набуває гіпертрофованих форм, а в інших умовах громадяни практично не виявляють жодного інтересу до власної історії? Сьогодні вчені приходять до висновку, що минуле витісняє майбутнє в політичних дебатах тим переконливіше, чим більше зростає відчуття негарантованого майбутнього [див. наприклад 6; 7]. Брак інтересу до історії може розвиватися на фоні довготривалого періоду соціально-економічної стабільності, заможності, політичного перемир'я. Однак пам'ять має найбільший вплив на політику у тих політичних системах, які нещодавно пережили радикальні зміни, різкі перетворення. За таких обставин історія не сприймається як дещо відмінне від приватної біографії, а переживається як частина власного життя або життя власної родини.

Динаміка розвитку суспільної пам'яті залежить від актуальних політичних запитів. За відновленням певного спогаду у більшості випадків стоїть конкретний політичний інтерес, а за його втратою – прагнення приховати минуле з політичної доцільності. До прикладу, Л. Леві пише: «Пам'ять стає гучнішою, коли окремим індивідам чи окремій нації потрібно означити себе як жертву або як героя; вона стає мовчазнішою або навіть зазнає амнезії, якщо минуле вважається злочинним» [3, с. 259]. Страхи забування та нагадування визначають суспільно-політичну дійсність. Спільноти не люблять, коли їм нагадують про давні провини; бояться вони й залишитись забутими у майбутньому.

Історія та пам'ять суспільства про неї є тими складними явищами буття людини, які прийнято обговорювати широким загалом і які викликають потужний резонанс у громаді. Як і проблеми культури, моралі, мови, питання про те, яким насправді було минуле народу, торкається практично кожного члена суспільства. Проїшовши елементарні ступені соціалізації, здобувши мінімальні історичні знання у закладах середньої освіти, кожен громадянин має певне уявлення, образи, власні інтерпретації минулого, а отже, вважає себе компетентним у цих питаннях. Можемо також зробити припущення, що саме ця властивість суспільної пам'яті робить громадсько-політичне життя найбільш вразливим до дискусій навколо перегляду історії. Мабуть тому владні суб'єкти використовують конфліктний потенціал історичної пам'яті, коли прагнуть приховати, залишити непомітними для суспільної свідомості більш глибокі, актуальні економічні, соціальні, політичні перипетії. Переважна більшість населення не вважає за потрібне або відчуває брак знань для того, щоб брати участь у обговоренні дійсних проблем, але водночас усвідомлює власну причетність, коли йдеться про тлумачення подій давнини. Тож тенденційне звернення до історичної пам'яті реалізується в періоди гострих економічних, соціальних, політичних криз, в той час як актуалізація живої пам'яті (спогадів про нещодавні події) зазвичай обумовлена потребою суб'єктів державної влади у делегітимації попереднього владного режиму або політичних опонентів.

Ще одна закономірність розвитку суспільної пам'яті, яку варто враховувати у політологічних розвідках та політичній практиці, відкрита дослідниками просторових та соціальних рамок пам'яті. Сутність її можна сформулювати наступним чином: процеси суспільного пригадування, впізнавання, актуалізації минулого інтенсифікуються з розширенням їх матеріальних відповідників у теперішньому суспільно-політичному житті; і навпаки – звуження фізичного простору, що нагадував про події минулого, поступово призводить до повної чи часткової втрати суспільством відомостей про ці події. Тому для функціонування як індивідуального, так і колективного спогаду необхідні ментальні та матеріальні простори групи (М. Хальбвас) [9], відповідні «місця пам'яті» (П. Нора) [7], ритуальні дійства – меморіальні церемонії / церемонії вшанування пам'яті та тілесні практики, як акти передачі пам'яті (П. Коннертон) [5]. Очевидно, що велика кількість пам'ятників, меморіальних місць, публічне вшанування історичних осіб, всезагальні святкування та інші подібні заходи нерідко стають частиною політичного життя суспільства. Вони підживлюють, посилюють і легітимізують пам'ять про ті чи інші історичні події і явища. В той же час, цілеспрямоване руйнування подібних матеріальних проявів суспільної пам'яті, відмова від них поступово витісняють із суспільної свідомості й спогади про них.

Отже, серед основних закономірностей розвитку суспільної пам'яті центральне місце посідає тенденція циклічних змін її станів та проявів, властива як для сучасного західного, так і для перехідного політичного розвитку суспільства. Сакралізація історичного минулого аж до стану соціальної ностальгії, нашарування буденних уявлень та теоретичних знань про минуле, еkleктика різногрупових спогадів, надмірна увага до встановлення історичної правди – всі ці стани характерні і для країн з розвинутою демократією. Принциповою ознакою, що відрізняє мнемічні процеси у стабільних та перехідних суспільствах, вважаємо саме політичний вимір суспільного пригадування,

мистецтво та вміння громадян і політиків домовлятися відносно тлумачення спільного минулого, політичну етику і культуру взаємоповаги до різних версій трактування історії. Суспільства, які нещодавно пережили радикальні політичні зміни, постійно коливаються між політичним традиціоналізмом та конкуренцією інтерпретацій минулого, між конфліктами і консенсусами пам'ятей. Зі зростанням відчуття негарантованості майбутнього минуле все частіше стає предметом дійсних громадсько-політичних суперечок.

Не складно помітити, що пошуки відповіді на запитання «Як закони пригадування і забування визначають розвиток політичного життя суспільства?» приводять дослідників і до зворотного боку проблеми: «Як закони політики визначають розвиток суспільної пам'яті?». За таких обставин закони memory studies мали б узгодити, поєднати та систематизувати згадані дослідницькі ракурси. Слід також звернути увагу, що такі закономірності не можуть носити універсальний характер, відрізняються в межах різних політичних систем та ментальних груп. Винайдення універсального та, водночас, збереження неповторного – характерна особливість нашого часу. У суспільно-політичному житті ця особливість постає діалектикою масового та індивідуалістського, закономірного і виняткового.

Виражаючи стійкі, сутнісні, загальні характеристики мнемічних процесів, закони memory studies відзначаються чималим розмаїттям. Відтак визріває потреба класифікації, групування цих законів за рядом критеріїв. Очевидно слід відрізнити закономірності, що властиві усім типам суспільств (загальні закони), а також ті, які характерні лише окремим спільнотам або тільки певним етапам їх історичного розвитку. Закони memory studies стосуються структури суспільної пам'яті, її змісту, множинності виявів, особливостей функціонування, залежностей від зовнішніх і внутрішніх об'єктивних чинників. Дослідницькі стратегії у цій галузі наукового знання мають суттєву практичну значимість і перспективні відносно подальшого наукового пошуку. Політологічні дослідження суспільної пам'яті розгортаються разом з розвитком сучасного розуміння предмету політичної науки та цілком відповідають його означенню. Різноманітність конкуруючих стилів мислення і різних методологічних підходів до вивчення закономірностей розвитку суспільної пам'яті розширює можливості та вибір засобів наукової самореалізації.

Література:

1. Гирич І., Шаповал Ю. Чому необхідно переосмислювати минуле? / І. Гирич, Ю. Шаповал. – К.: KAS policy paper, Фонд Конрада Аденауера, 2010. – 45 с.
2. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності / Ярослав Грицак. – К.: Грані-Т, 2008. – 232с. (Серія «De profundis»)
3. Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймайер у співпраці з П. Боннаром; [Пер. з фр. Є. Марічева]. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 272с.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием: [Учебное пособие] / С.Г. Кара-Мурза. – К.: Оріяни, 2003. – 500с.
5. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / П. Коннертон; [Пер. з англ. С. Шліпченко]. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 184 с.;
6. Мінк Ж. Геополітика, примирення та ігри з минулим: на шляху до нової пояснювальної парадигми колективної пам'яті / Ж. Мінк // Україна модерна. – 2009. – № 4 (15). – С. 63 – 77.
7. Нора П. Между памятью и историей: Проблематика мест памяти / П. Нора // Франция-память / Ред. П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок; [Пер. с фр. Д. Хапаевой]. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – 328 с.
8. Філософія політики: Підручник / Авт.-упоряд.: В.П. Андрущенко (кер.) та ін. — К.: Знання України, 2003. — 400 с.

9. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс; [Пер. с фр. и вступ. статья С.Н. Зенкина]. – М.: Новое издательство, 2007. – 348 с.
10. Шуман Г., Скотт Ж. Коллективная память поколений / Г. Шуман, Ж. Скотт // Социологические исследования. – 1992. – № 2. – С.47 – 60.
11. Bodnar J.E. Remaking America: Public memory, commemoration, and patriotism in the twentieth century / J.E. Bodnar. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992. – 289 p.
12. Kaiser S. Escraches: demonstrations, communication and political memory in post-dictatorial Argentina / Susana Kaiser // Media, Culture & Society. – July 2002. – vol. 24, 4. – Pp. 499 – 516.
13. Meyer E. Memory and Politics / Erik Meyer // Cultural memory studies: an international and interdisciplinary hand-book / edited by Astrid Erll, Ansgar Nünning. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2008. – Pp. 173-180.
14. Connerton Paul Seven types of forgetting / Paul Connerton // Memory Studies. – 2008. – Vol 1(1). – Pp. 59–71.
15. Pavićević Đ. Regimes of public memory: Discussion paper / Đorđe Pavićević [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.ceu.hu/polsci/teaching/seminarpapers/Pavicevic10.pdf>

УДК 321

Тімашова Вікторія Михайлівна,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

ДО ГЕНЕЗ ТЕОРЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ «ПОЛІТИЧНА СФЕРА СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ»: ІСТОРІОЛОГО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Концепт політичної сфери розглядається у генетико-висхідній лінії, – від розпливчастих поглядів класичних антиків (китайських, еллінських і римлянських), через просвітницьку класику XVIII – XIX століть, – до більш-менш цілісних позицій сучасних російських і українських науковців. Синтезуючи доступне йому попереднє теоретичне знання на полі досліджуваного концепту, автор нічого не відкидає, а вибудовує те знання у прогресову лінію, побіжно обрамляючи його своїми рефлексіями, корекціями та пропозиціями.

Ключові слова: сфера та галузі суспільного життя, політична сфера, політична наука, політологічні методи, еволюційний та цивілізаційний підходи, теоретичний концепт, наукові дискусії, феномен пізнавальний.

Концепт политической сферы рассматривается в генетико-восходящей линии – от расплывчатых взглядов классических антиков (китайских, эллинских и римских), через просветительскую классику XVIII–XIX веков, – к более или менее целостным позициям современных российских и украинских ученых. Синтезируя доступное ему предварительное теоретическое знание на поле исследуемого концепта, автор ничего не отвергает, а выстраивает это знание в прогрессивную линию, бегло обрамляя его своими рефлексиями, коррекциями и предложениями.

Ключевые слова: сфера и отрасли общественной жизни, политическая сфера, политическая наука, политологические методы, эволюционный и цивилизационный подходы, теоретический концепт, научные дискуссии, познавательный феномен.

Conceived political sphere considered in genetic-ascendant – from vague beliefs classic antique (Chinese, Hellenic and rymlyanskyh) through educational classics XVIII–XIX centuries